

Adatok a Kis-Fátra közettani ismeretéhez.

— 1 közettani térképpel és 1 mikrofotografiai táblával. —

Irta: ifj. VIDACS ALADÁR.

Az Árva (Orava) folyó útja túlnyomórészt mesozoos képződmények közelében vezet, de legalsó szakaszán, Alsó-Kubin (Dolný-Kubín), Nagyfalu (Veličná) és Párnica (Parníca) községeket elhagyva, átvágja a Kis-Fátra (Fátra-Kriván) hegység centrális gránittengelyének K.-i végét.

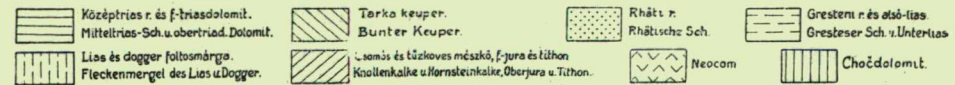
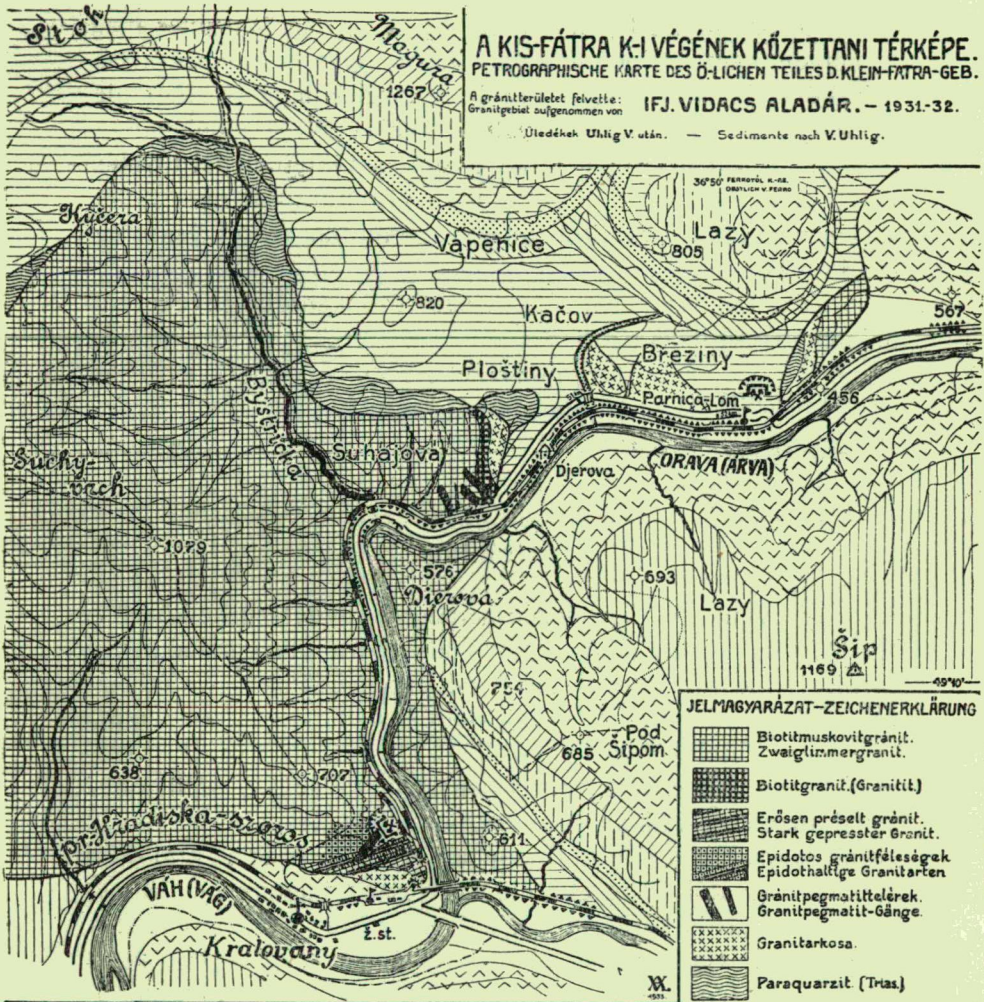
V. UHLIG állapította meg, hogy a Kis-Fátra éppen olyan felépítésű maghegység, mint a Magas Tátra. A meszes, üledékes zónát itt is megtaláljuk, a hegység É-i lejtőjén, ugyancsak itt krétakorú törési és rátolódási vonalak is vannak, amelyek mentén egyrészt idősebb harmadkori palák és homokkövek, másrészt krétakorú dolomitok és foltosmárgák érintkeznek közvetlenül a központi mag gránitjával. UHLIG óta még néhány kutató foglalkozott e dolgozatban tárgyalt területtel: RADZISEWSKI (25.) közet-elemzést is közöl, MATEJKA (38.) részletesen fejtegeti a geológiai viszonyokat, sőt legújabbán a Státní Geologický Ústav ČSR. munkálatainak keretében a Kis-Fátra hegység geológiai térképezése is folyik. Közettani tekintetben azonban egyetlen részletes leírást sem találunk. Az irodalom adatait egyébként hely hiányában e dolgozat végén egyszerűen felsorolom.

Az Árvavölgy legalsó szakaszát, az ú. n. Kralováni-völgyet meredek gránitfalak határolják. Az Árva folyó utolsó könyök-kanyarulatánál, a torkolat előtt mintegy 3 km-nyire ömlik be a Bystricka-patak. E két folyóvíz völgyét kutattam át petrológiai tekintetben 1927.—32. években, minden nyáron.

A *gránit* az említett északi törésvonal mentén bukkan először a felszínre Párnica határában és tart a Bystricka-völgyben a Stoh-hegy lábáig, ahol az eruptivumot a felületen triasmészkö és dolomit váltja fel. A törésvonal mentén természetesen kisebb fokú mozgások is voltak. Részben ezek hatására a gránit a legszárazon zúzott, beljebb préselt és erősen metamorphisált állapotú. A szélén, a Ploštín-hajlat tájékán egészen palaszzerű, de fokozatosan megy át az ép kőzetbe, úgy hogy a djerovai őrház után következő vasúti sorompó tájékán az átalakulás már lényegesen kisebb mértékű. Ezt a *biotitmuskovit-gránit* egészen a kralováni alagút melletti gránitkőbányáig követhetjük. Anyagában változás mindössze az, hogy a djerovai vasúti őrházhoz tartozó út és vasút keresztezése tájékán 60—80 m széles zónában a biotitmuskovitgránit előtt *biotitgránit* (gránitit), a kralováni alagút tájékán *erősen préselt zöldkőves* és részben *epidotos gránit*, továbbá kevés *arkosa* van szálban. A gránittömegben, különösen a széli részek közelében, mint pl. a djerovai sorompó környékén és a kralováni gránitkőbányában, több *pegmatittalér* található.

A Bystricka-völgyben majdnem a Stoh lábánál triasmészkö váltja föl az eruptivumot. A két forráspatak egyesülésétől a völgy mentén lefelé kb. 350 m-re a triasmészkö után finomabb, majd durvább szemű *quarzitok* következnek. A quarzit átmegy a Bystricka-völgy végső szakaszára jellemző tarka gránitba, amelyben hús- és téglavörös földpátkristályok és a színes ásványok elváltozásából származó zöld chloritfoltok láthatók. A patakok egyesülésétől számítva kb. 460 méternél megjelenik az Árvavölgy legnagyobb részére jellemző kétszillámú gránittípus, amely egészen a patak torkolatáig követhető. A Bystricka-völgy bal oldalán az eruptivum felső határa általában a 700 és 800 m-es szintvonalak között váltakozik, mindössze a már említett egyesüléstől mért 2100 m tájékán süllyed a 600 m tszf. magasság alá, ahol a mészkő igen közel jutva a patak medréhez, azt helyenként a vizsgálót megtévesztő nagy mennyiségű törmelékkel telíti. A Bystricka-völgy jobb oldala a határoló hegyek csúcsáig mindenütt gránit.

Megjegyzem még, hogy a helyszíni bejárásokat UHLIG: Geologische Karte d. Klein-Kriván-Gebirges c. térkép alapján végeztem, melyben a terület közeteinek felvételénél a valóságtól

MÉRTÉK: 0 0.5 1 2 3 4 5 km.

MÁSZTÁB:

Arány: 1 : 50,000

több helyen eltérést tapasztaltam. Így pl. az a gránit-csík, amit UHLIG a Brezinytól DK.-re tüntet fel, a valóságban nincs meg. E helyen nagy, géperejű kőfejtőüzem nyílt, amelyben triasmészkövet bányásznak. A gránitos kőzetek határvonalait illetőleg eltérést találtam a Bystricka-völgy Ny.-i oldalában és felső szakaszában. Külön térképeztem és tüntettem fel továbbá a kétszillámú gránitot, biotitgránitot, gránitarkosát és a gránit szélén megjelenő quarzitot, amely a gránittal szoros összefüggésben van.

Közzetani szempontból a következő képződményeket tanulmányoztam behatóan:

1. *Gránit* $\left\{ \begin{array}{l} a) \text{ Biotitmuskovitgránit.} \\ b) \text{ Biotitgránit (gránitit).} \end{array} \right.$
2. *Gránitpegmatit.*
3. *Gránitarkosa.*
4. *Quarzit.*

1. Gránitok.

Túlnyomó részben középszemcséjű, zöldesszürke kőzetek. Ha Párnica község felől a folyóval egyirányban haladunk, a párnica kőfejtő (Parnica-lom) előtt, közvetlenül a vasúti vágány jobb oldalán a 456 ♦ tájékán előbukkanó kis folton meg lehetőségen préselt gránit van szálban. Ugyancsak ilyenek a dje-rovai vasúti keresztezés közelében levő, továbbá a széli törési vonal mentén található gránitok általában. Az erősen préselt gránit legnagyobb tömegét azonban a hegységnek a kralováni gránitkőbányától D.-re elterülő kis részén találjuk meg, amelyen az alagút is keresztülhalad. E kőzeteket csúszási felületek jellemzik, sokszor pedig réteges elválásúak, csaknem palaszerűek. A szemcsék szétnyomódtak, a nyomás irányára merőlegesen megnyúltak. Minél közelebb haladunk a gránittömeg belsejéhez, a szemcsék annál épebbek, a szemcsenagyság is annál nagyobb lesz. A gránit főtömegének szövete azonban — ámbár a préseltség nyomai mindenütt megvannak — rendes gránitos. A földpátszemcsék általában fehérek, de a felülethez közel eső részekben gyakran halványzöldes árnyalatúak, különösen ott, ahol az elválózott csillámlemezek kisebb csomókba halmozódtak fel. A csillám túlnyomó részben biotit, zöldes, chloritos elválózással, néhol rétegecskében, csomó-sorozatok-

ban elhelyezkedve, ami a közet préseltségére utal. A már jóval alárendeltebb muskovit épebb megtartású. A *quarz* szürkésen áttetsző szemcséi sokszor megközelítik a földpát szemcsenagyságát. Mennyisége viszont félannyi, mint a földpáté, sőt sokszor még kevesebb. *Vasérc*re mutatnak a mállottabb felületeken látható barna foltocskák. A szabad szemmel való vizsgálatnál különösen feltűnik a Bystricka-völgy felső szakaszának vörösen pigmentált gránitja, amelynek szövete egyébként semmi-
ben sem különbözik a főtömeg gránitjától.

A *földpát* legtöbb helyen uralkodó szerepű. Mennyisége a különböző helyeken változó; átlag annyi, mint a többi ásványos alkotórész együttvéve. Szem nagyság tekintetében is uralkodó. Néha előfordul 2—3 mm átmérőjű kristályokban, átlagos szem nagysága 1·5—1·8 mm, míg kb. $\frac{1}{5}$ része a szemcséknek 0·6—0·8 mm átmérőjű. A szemcsék alakja többé-kevésbé megnyúlt, kiképződésük xenomorph. Körvonaluk szabálytalan; jól határolt kristálylapokat még néha ott találunk, ahol földpát-szemcse érintkezik quarzszemcsével. A földpátok elhelyezkedése sokszor igen szépen mutatja a kiválás módját. Így látható néha az, hogy mielőtt a quarz megszilárdult volna, a földpát-kristályok vagy laza halmazokban, vagy kristálydrúzaszerűleg csoportosultak. A közöttük levő teret, vagy a drúza belső üregét, mint még fennmaradt helyet, az utóljára megszilárduló quarz töltötte ki. De megjelenik a quarz a földpát-szemcse belsőjében is; néha hatalmas, karélyosan szegélyezett corrosiós üregekben.

A földpát legnagyobb része *oligoklasandesin* ($\text{Ab}_{75} \text{An}_{25}$), de előfordul *oligoklas* ($\text{Ab}_{80} \text{An}_{20}$), *mikroclin* és *orthoklas* is. A földpát-fajták viszonylagos mennyisége olyan, hogy a túlnyomóan uralkodó oligoklasandesin és oligoklas mellett a mikroclin alárendeltebb, egyes megmért esetekben viszont kb. fele mennyiségű. Az orthoklas mindenütt igen kevés, sőt egyes közetekben hiányzik is. Ezekben a mikroclin mennyisége viszont valamivel nagyobb, úgy, hogy azt kell mondani, hogy a mikroclin néha az orthoklast is helyettesíti.

Ikerképződés meglehetősen ritka és a földpát-szemcséknek csupán kb. $\frac{1}{5}$ részén ismerhető fel. Ebből elég jelentékeny részt a nyomás következtében előállott ikerképződés foglal le. Az ikersávok élességét a nagy fokú elváltozás, különösen a

sericitedés sok esetben elmosza. Az ikerképződés legtöbb esetben az *albittörvény* szerint ment végbe. Már nem oly gyakori a *karlsbadi-iker*. A *mikroclin-ikerrács* ritka és leginkább csak a széli préselt zónában található meg. Fel kell említenem az orthoklas és plagioklas *perthites* *összeszőződését*. Ez helyenként *kryptoperthitbe* megy át. Ritka eset, hogy az orthoklast vékony quarzágak járók keresztül, *mikropegmatitos* *összeszőződést* hozva létre. Ilyenkor az orthoklas és quarz viszonya $\approx$ cca 2 : 1. A *myrmekit* előfordulása a kőzetre jellemző. Quarzágai radialisak és rendszerint ritkább elhelyezkedésűek, úgy, hogy az arány a myrmekit plagioklasa és quarza között átlag kb. 4 : 1. Myrmekitet kizárólag orthoklas-földpát közvetlen szomszédságában találtam.

A földpát zárványai közt legnagyobb szerepű a *zirkon*. Igen apró kristályai különbözőképpen megnyúlt idiomorph oszlopok, két végükön pyramissal. Az oszlop végei néha lekerekítettek és ritkán befűződések, harántirányú elválások láthatók rajta. Egy esetben zárvány-zirkonban gáz-zárványt találtam. Az *apatit* a zirkonhoz képest igen ritka zárvány. Néha egy-egy bezárt *muskovit* lemezecske is található a földpátban, ritkábban *biotit*, továbbá néhány kisebb és más orientációjú, többé-kevésbé lekerekített földpátszemecske. *Gáz-zárvány* ritka, még sokkal ritkább a folyadék. *Érc-zárványt* nem találtam, eltekintve a Bystricka-völgy végső szakaszának hűsvörös pigmentációjú gránitjától. A vörös festődés az orthoklas-szemcsékben fordul elő. A színeződést — legnagyobb nagyítás mellett vizsgálva is — csak porszerű opák szemcsék halmaza alkotja. Rhodan-ammoniummal végzett pozitív microchemiai vasreactio és nagyobb halmazait kísérő színük alapján a szemcsék finom eloszlású *haematit*-nak határozhatók. Néha a quarzot is megtaláljuk a földpátszemcse belsejében. Ez azonban minden esetben utólagos, a corrosiora visszavihető jelenség. Ebben az esetben tehát a quarz kiválása még tovább tartott, mint hogy a magma a földpáttal reactioba lépett.

A földpát elváltozása igen erős. A mechanikai elváltozás, mely töredezettségben, repedezettségben, továbbá az ikercsíkok elhajoltságában és préselési ikerképződésben nyilvánul, főként csak a gránittömeg peremén nagyobb jelentőségű. Ugyanezen helyeken a teljes összetöredezés sem ritka. A vegyi elváltozás

ezzel szemben általános jelenség és ezt a gránittömeg felületétől 6—8 m-nyi mélységben (djerovai vasúti próbarobbantások) éppen olyan nagy fokúnak találtam, mint a felülethez közelebb eső részekén. Legelterjedtebb jelenség a földpátok *sericitese-dése*, amely az orthoklast szinte kivétel nélkül kíséri. A sericit túlnyomólag egyirányban kissé megnyúlt apró lemezek alakjában jelenik meg, néha kötegekké csoportosul, máskor rosetta-szerű. A sericitlemezek elhelyezkedésében gyakran két főirány állapítható meg, amelyek a földpátkristály két legjobb hasadási irányával nagyjából egybeesnek. Az elválkozás legtöbb esetben a földpátszemcse belsejében kezdődik el. Különösen ott feltűnően nagy mérvű, ahol a kőzetben csúszások, dörzsbreccias helyek, stb. mutathatók ki. Ezeken a helyeken a kőzet selymes fényű és zsíros tapintatú. Valószínűnek látszik, hogy a sericitese-dést elsősorban dynamometamorphicus hatások váltották ki. A *calcitosodás* jelentéktelen. Plagioklas-földpátban a calcit mint helyi elválzási termék fordul elő és tölti ki annak hasadásait, repedéseit. Néha orthoklasba is infiltrálódott.

A *repedéskitöltő calcit* különösen a gránittömeg széli zónájában, csúszások és dörzsbreccias helyek közelében tanulmányozható jól. Minthogy a calcit elsősorban a széli zóna repedéseinek kitöltésében játszik elég nagy szerepet, valószínű az, hogy a CaCO_3 -anyag nem csupán a földpát kilúgozása révén jutott a gránitba, hanem a szomszédos carbonatkőzetekből infiltrálódott. A lithoklasok hézagait és a dörzsbrecciakat ikerlemezes calcit cementezte össze. A calcit ikercsíkjai gyakran elhajoltak, vagy divergálnak. *Kaolinos* elválkozás ritka és leginkább csak a felület kőzeteire szorítkozik.

A *vizsgált gránitos kőzetek* — földpátjaik alapján — az *alkalimészgránitok csoportjába tartoznak*.

Quarz. Ismeretes tény, hogy a quarz a kőzetet jellemző dynamikai hatásoknak olyan érzékeny fokmérője, melyhez fogható más ásvány alig van. (Weinschenk: Die gesteinsb. Min. 1915. és Doelter: Handb. d. Min.-chemie, II. p. 133.) Mivel az elválzások a vizsgált kőzetben nagy mértékűek, célszerűnek látszik a kőzetalkotó quarz szerepéről és tulajdonságairól bővebben szólni.

A quarz mennyiségére vonatkozólag hat mérés középértékül 40%-ot kaptam. Itt tekintetbe kell venni azt, hogy a

megmért minták között a széli quarzdúsabb kőzetrészek is szerepeltek. Ha ezektől eltekintünk, a quarz mennyisége a kőzetnek kb. egyharmada. Szem nagyság igen változatos: a gránit-tömeg belsőbb részeiben 0·5—0·8 mm, míg a peremzónákban 0·3—0·6 mm. A csúszási és törési vonalak mentén található gránitok quarza összetöredezett és szem nagysága 0·15—0·4 mm, de előfordul, hogy e két véglet ugyanazon a helyen, minden átmenet nélkül megtalálható. Megtartás tekintetében az *ép-quarz* ritka. A törésvonalak kivételével a kőzetnek több helyén található, de mindig csak kis elterjedésben. A szemcsék kiképződése xenomorph. A szomszédos quarzszemcsékkel alkotott határvonal mindig görbe, kanyarulat, vagy fogazott. Alárendelt a *kővezetszerkezet*. (Pflasterstruktur.)

A mechanikai (dynamikai) hatások folytán *elváltozást szenvedett quarz* alakváltozása rendkívül gazdag. Préseltség foka szerint a quarz négy típusba csoportosítható: 1. Az egyenletes optikai orientatiojú (nem ráncos) préselt quarz ritka; a kralováni gránitkőbánya felső kis részletének, továbbá a Suchy-vrch nevű hegy DK-i lejtőjének kőzetére jellemző. Az ilyen quarz szemcséinek megnyúlása párhuzamos, elsötétedése a szemcse egész területében egyidejű. 2. A hullámosan elsötétedő quarz a szóbanforgó terület bármely részén megtalálható. 3. Néha az egyébként homogén quarz-egyén keresztezett nicolok között szemcsehalmazoknak mutatkozik. E jelenség a gránittömeg belsőbb részeiben ritka, az E.-i törésvonal mentén gyakoribb. 4. Teljesen összemorzsolt quarzot a gránitmassivum szélein és a törésvonalak mentén találunk, sokszor igen erős kifejlődésben. Ugyancsak ez utóbbi helyeken fordul elő a *vakolatszerkezetű és regenerált quarz*.

Némely helyen a quarz nagy mennyiségben tartalmaz *parányi folyadék-, gáz- és egyéb zárványokat*, amelyek párhuzamos sávokban rendeződve, több quarzszemcsén folytatlagosan vonulnak át. Ritkábbak a quarzban a *rutiltűk*. Kisebb egyénein térdalakú ikerösszenövést tapasztaltam. *Muskovit*ot néha nagyobb lemezek alakjában találunk bezárva. Ezenkívül találkozunk a *zirkon* zömök oszlopaival, néha *apatit*kristályokkal és *ércszemcsék*ekkel.

Biotit mennyisége a kőzet összes alkotórészeinek kb. $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{10}$ része. Nagy mértékben elváltozott. Általában csipkés,

foszlányos szélű, a bázis irányában szét is hasadozik, aminek következtében oldalmetszetben kötegekből, kévékből összetettnek látszik. A biotit *meroxen*. Absorptioja: $n_g = n_m > n_p$ ritkábban: $n_g > n_m > n_p$. Erős elváltozása miatt az abszorptiobeli különbségek kicsinyek. Pleochroismusa: n_p : halványsárga, sárga v. zöldessárga, $n_m - n_g$: sötétbarna, élénkbarna, olykor vörös árnyalatú barna. Optikai tengelynyílás kicsiny, a tengelyek néha nem is nyílnak széjjel. *Zárványai* közül legnagyobb mennyiségű a *muskovit*. Vékony, megnyúlt lemezek. Maximális hosszúságuk: 0.15 mm. Nagyon ritka zárvány az *apatit* és csak elvétve fordul elő *zirkon*, de pleochroos udvar nélkül. Néha biotit muskovittal parallel összenőve található.

Elváltozásai közül a mechanikai elváltozás kisebb szerepű. Ez a csúszási helyeken széthasadozásban és a lemezek meghajlásában nyilvánul. A biotitra rányomódó földpát-, vagy quarzszemcse néha nemcsak meghajlítja, hanem ketté is választja a lemezeket. A *vegyi elváltozás* igen nagy fokú, úgy, hogy a biotit helyét majdnem mindig az elváltozás terméke tölti ki. A vetődések, csúszások mentén az üde biotit szerfölött ritka. Az elváltozási termék túlnyomó részben a *pennin* fajta *chlorit*, mely a biotit helyét pseudomorphosaként foglalja el. Kettőstörési színe anomalis. Pleochroismusa: n_g : sárga-vörössesárga, n_m : zöldibolyáskék, n_p : zöld-levendulakék. Optikai tengelyek nyílása kicsiny. Jellemző, hogy a chloritos elváltozás a biotit egyes lemezeiben különböző fokú. A chlorit néha oly üde megjelenésű, hogy eredeti alkotórésznek látszik. (Ezt a lehetőséget WEIN-SCHENK is említi: Die gesteinsb. Min. 1915. p. 211.) — A chloritosodás mellékterméke gyanánt ritkán megtalálható a *rutil*, amelynek egymást 60°-os szög alatt keresztező tűi *sagenites* halmazban rendeződtek. Sűrű sagenites hálózatot azonban nem találtam. Szintén az elváltozás egyik termékének tekintendő a chlorit- és biotitlemezecekkék hasadási vonalain apró opák granuláció alakjában fellépő *vasérc*. — A kralováni gránitkőbánya kőzetében és az alagút környékén a biotit társaságában gyakran találunk *epidotot*. Érdekes jelenség, hogy mindig biotit és calciumtartalmú földpát közvetlen közelében, sőt igen sokszor chloritosodott biotit belsejében fordul elő. Valószínű, hogy a biotit és plagioklas anyagából keletkezett. Megjelenése: max. 0.35 mm átmérőjű, törésekkel és repedésekkel átjárt, rossz

megtartású oszlop, vagy töredék. Pleochroismusa: n_g : zöldes-sárga, n_m : élénk pistaziázöld, n_p : világos sárgászörös, ritkán színtelen, $n_p \searrow c : 3^\circ$, $n_g \searrow a : 28-29^\circ$ Fénytörése erős, optikai tengelysík helyzete $\perp$ a hasadásra. (*Pistazit.*) — A biotit *elhalványulása* (bauerites elváltozás) helyenként észlelhető. Az elhalványult biotitban *magnetit* és *titanit* szemcséi jelennek meg.

Muskovit. Mennyisége nagyon különböző, de sohasem haladja felül a biotit egyharmadát. Ha az Árva folyóval egyirányban haladunk, a gránitnak a djerovai vasút- és útkeresztezés tájékán való első kibukkanási helyén a muskovit teljesen hiányzik, csak mintegy 300 m-rel beljebb jelenik meg először a vasúti bevágás gránitjában. Emiatt a kőzet az említett darabon *biotitgránit* (*gránitit*). A Bystricka-völgy vörös pigmentációjú gránitjában szintén kevés a muskovit. Ami van, az elváltozott K-földpát szomszédságában található és így valószínűleg másodlagos. A muskovit alakja a biotitéhoz képest általában jobb megtartású. Kitűnő basisos hasadásai szabályosabbak. Elváltozása alig észlelhető. Néha észrevehető a lemezek elhajlása. Előfordul, hogy utólagosan beszivárgott calcit finom rés kitöltés alakjában foglalja el a basisos hasadási lemezek igen keskeny hézagait. Ritka zárvány a zirkon.

Érc szerepe alárendelt, 0.2—0.7 mm átmérőjű, nagyon különböző körvonalakkal határolt halmazokban jelenik meg. Ráeső fényben a feketén, vagy kékesen fénylő *magnetittől* megkülönböztethető a sárgászöld fényű *pyrit*. Ez utóbbi gyakrabban fordul elő önálló egyéneken.

2. Gránitpegmatit.

A gránittömbben, különösen annak széli részein pegmatitos telérek találhatók. Számuk nem nagy. Néhányat közülök alkalmam volt megvizsgálni a djerovai vasúti sorompó bevágásánál, továbbá a kralováni gránitkőbányában. Ezek 8—25 cm széles, meredeken felfelé haladó fehér telérek, melyeknek határvonalai többnyire elmosódottak: sáv (slir)-szerűek. Alkotórészeik majdnem kizárólag leukokrata ásványok.

A *földpát*-egyének igen jól kifejlődött, olykor 8 cm nagyságig emelkedő kristályok. Színük fehér, vagy szürke, rajtuk jó hasadási lapok találhatók. A földpát fajtája többnyire *albit*,

melyen kívül olykor teljes egészében rácsos szerkezetű *mikro-
klin* játszik szerepét. Helyenként perthites összeszövődést,
mikroclin-mikroperthitet is találtam.

Quarz teljesen szabálytalan szemeket alkot. A földpáttal szemben mindig xenomorph, bár gyakran összeszövődik vele, még a belső részében is. Igen szép írásgránitos szerkezetet is alkot. Egyes szemcséi mindig kisebbek a földpátnál. Néha uralkodik a földpát felett. Gyakori benne a gázzárvány.

Muskovit 0.1—2.0 mm átm. lemezei szintén a földpát kristálytani irányait követik. Vannak azonban a telérben fészkek, ahol a muskovit 0.8—2 mm átmérőjű és 2—10 mm hosszú, basisos hasadási lemezekre tagolódott kristályok alakjában fordul elő, nagy halmazokban. A telér kiképződése e helyeken nagyon jellemző. A *biotit* mennyisége igen alárendelt és mint járulékos alkotórész, minimális mennyiségű *turmalin* is megjelenik, többnyire apró zárványok alakjában.

Itt említem meg, hogy a kralováni gránitkőbányában néhány 3—10 cm széles kristályos *quarzelért* is találtam, melyeknek meglete utóvulkáni működésre mutat.

3. Gránitarkosa.

Mindig a gránitmassivum szélein jelenik meg. Vizsgálatának eredményei azt mutatják, hogy magának a gránitnak localis képződménye. Meglehetősen laza, könnyen morzsolható. A többé-kevésbé lapult ásványszemcsék párhuzamosan helyezkednek el és az elválás is ebben az irányban legkönnyebb. Általános színe világos rozsdabarna, mely hydrosphaeriliák hatására, femicus ásványok bomlása révén keletkezett. Üde *földpát* szabad szemmel csak a legritkább esetben fedezhető fel; szemcséi a felület közelében rozsdavörösre, mélyebben pedig chlorittól zöldesre színeződtek. Legnagyobb szerepű a *quarz*. Szemcséit barna, laza kötőanyag cementezi össze, friss törési felülete barnásszürke. A *muskovit* üde. Lemezei gyakran meghajoltak. Biotit egykori jelenlétére vall elváltozási termékeiből keletkezett erős limonitos és chloritos festődés.

Microscopium alatt is a *quarz* szerepe látszik legnagyobbnak: mennyisége az összes többi alkatrészeknek kb. háromszorosa. Az átlag 0.8 mm átmérőjű quarzszemcsék csoportosan

fordulnak elő és az ugyancsak csoportokba verődött földpát-szemcsékkel foltonként váltakoznak. A quarzcsoporthoz szerkezete két általános típusba sorolható: 1. A szemcsék soros elhelyezkedésűek, megnyúltak és különböző optikai orientációjú részecskékből állanak. 2. A szemcsék igen aprók, isometricusak, szögletes vonallal határoltak, összetöredezettek, vagy összeörlődtek. A szerkezet *kataklastos*, szerepe kb. háromszor nagyobb az előbbinél. A quarz zárványa a *zirkon*, amely szintén töredezett, továbbá *muskovit* és igen kevés *apatit*.

Földpát mennyisége kb. a quarz $\frac{1}{3}$ -a. Szemcsenagysága: 1.5—2.2 mm. A kristályalak meglehetősen rossz, különösen ott, ahol quarz érintkezik vele. Zónás szerkezet ritka és csak a burkok különböző fokú utólagos elváltozása révén ismerhető fel. Gyakori a sűrűlemezű iker. Földpátfajták ugyanazok, mint az előbb leírt gránitban. Az elváltozás igen előrehaladott. A mechanikai átalakulás elsősorban a szélek erős töredezettségében nyilvánul meg. De gyakran megesik az is, hogy a földpátszemcse nyomás következtében darabokra törik, a darabok bizonyos mértékig el is távolodnak egymástól. A földpát darabjait utólag quarz cementezi össze. A vegyi elváltozások ugyanazok, mint a leírt gránitokban, azzal a különbséggel, hogy a *sericitisedés* erősebb. *Mikropegmatit* és *myrmekit* sokszor fordul elő. A plagioklasban gyakoriak kisebb *orthoklas-zárványok* és valamennyi földpátban általános a *zirkon*.

Muskovit az alkotórészek közül aránylag legjobb megtartású ásvány. Csipkézett körvonalakkal határolt lemezek, melyek néha földpát, vagy quarzkristályok között összepréslődtek, elnyúltak és igen sok esetben elhajlottak. Az előállott hézagokat quarz tölti ki. *Biotit* csak nyomokban található meg, helyét sokszor utólagos, vasas festésű termék foglalja el.

4. Quarzit.

A gránitmag széli részein a törési vonalakat kísérő quarzit UHLIG szerint (11.) perm korú. A МАТЕЈКА (38. p. 304.) viszont megállapítja, hogy az alsótrias transgredált a gránitra és a fehér, szürke, néha rózsaszínes quarzközetek ennek képviselői. Ugyancsak megállapítja a közelben előforduló felsőtrias-quarzitokról, hogy azok a gránit anyagából származnak. Valószínű-

nek kell tartanom, hogy a gránit szélét kísérő idősebb quarzitok szintén közvetlenül a gránit anyagából képződtek. Ezt igazolja az a tény, hogy a quarzitban a gránitmag közvetlen közelében megtaláljuk a gránit lényeges alkotórészeit.

Tömör, szürkés, néha halvány rózsaszínű kőzetek. Bennük *muskovit* csak helyenként, a *biotit* nyomai pedig elvétve fordulnak elő. Közvetlenül a gránittal érintkező quarzitrészek szemcsenagysága 0·8—2 mm, de kifelé haladva a kőzet finomabb szemcsézetűvé válik és a szemcsenagyság túlnyomórészen 0·8 mm-t nem haladja felül. A quarzszemcsék teljesen xenomorphok és változatos megjelenésükben az összes quarzszerveket képviselik. Az újrakristályosodás is fontos szerepű. A *regenerált quarz* 0·04—0·08 mm átmérőjű szemcséi szorosan illeszkednek egymás mellé. Alakjuk egyirányban megnyúlt. Érdekes, hogy a quarzszemcsék optikai orientatio tekintetében két, egymásra merőleges irányt követnek, melyek kialakulására az újrakristályosításnál feltételezhető nyomásirány is hatással volt.

A kőzetet alkotó quarz általában zárványban igen szegény. Csak néha jelentkeznek a kőzet bizonyos helyein a quarzegyeneket rózsaszínűre festő finom *ferritpor*. Előfordulnak még igen apró *folyadékzárvány*-csoportok, ezenkívül *zirkon* és *rutil*.

*   *

*

A Kis-Fátra K.-i részének eruptivumait — már UHLIG (11.) megállapítása szerint — a felsőkrétában történt kéregmozgások juttatták felszínre. Ugyancsak megállapítja MATEJKA is, hogy a Kis-Fátra gránitmagjának K.-i részén egy másodlagos synklinalist találunk: a Sip-synklinalist. Ez a Kis-Fátrának subtátrai főzónájától asymmetricus antiklinalis által van elkülönítve, amelynek magjában megjelenik az Árvavölgy gránitja. (38. p. 309—310.) Tehát a Kis-Fátra mai arculatának kialakításában többszöri tektonikai mozzanatok játszottak közre.

Ugyanezen megállapítást igazolják helyszíni és laboratóriumi vizsgálataim, amennyiben a gránitmag peremén a kontakt övet sehol sem találtam meg. A grá-

nit határai általában tektonicusak és a *magban az utólagos dinamikai hatások* természetszerűleg *feltűnő szerephez jutot-tak*. Erre mutat a kőzet általános préseltsége, a földpát nyomási ikrei és sericitesedése, a quarz kataklasisa, biotit epidotosodása, muskovitlemezek elhajlása és több jelenség.

A gránit főtömegének ideális ásványos összetétele PAW-LICZA (25. p. 124.) szerint, elemzésből átszámítva a következő:

oligoklas $Ab_{74} An_{26}$	41.90%	mol.
biotit	24.03%	„
quarz	30.65%	„
mikroklin	3.06%	„
apatit	0.36%	„
	<hr/> 100.00% mol.	

Fenti adatok a Kralován melletti gránitra vonatkoznak. Vizsgálataim eredményei szerint azonban a mikroklin szerepe a valóságban lényegesen nagyobb annál, mit ez az elemzés mutat.

Ami a Kis-Fátra tárgyalt gránitjainak a közeli hegységek hasonnemű kőzeteihez való rokonságát illeti, erre nézve röviden a következőket mondhatom: A Kis-Fátra K-i végének gránitjához hasonló kőzetet ír le J. KOUTEK (41. p. 539.) az Alacsony-Tátra ÉK.-i részéből, Gyömbér (Dumbier) vidékéről, míg a Bystricka-völgy végső szakaszának vörös pigmentatiojú gránitja az ugyanezen leírásban szereplő Prašiva-typushoz tartozik. Vegyi elemzések alapján viszont RADZISZEWSKI (25.) és TOKARSKI (27.) kimutatják a Kis-Kárpátok (Wolfstal) és a Kis-Fátra gránitja közötti szoros rokonságot; mindkét gránit azonban feltűnő hasonlatosságot mutat MOROZEWICZ (20.) Goryczkowa-typusához. Ugyancsak TOKARSKI foglalja össze a vizsgálati eredményekből, hogy a tátragránitnak fontos és jellemző elemei a mikroklin, myrmekit és primér muskovit. Ezek megtalálhatók a Kis-Fátra gránitjában is, még pedig fokozottabb elterjedésben. E nagy hasonlóság és vizsgálataim egyéb eredményei hozzájárulnak az újabban több kutató által hangoztatott *egyetlen közös tátrai batholith* feltevésének valószínűségéhez.

Értekezésem végén őszinte köszönetet mondok Dr. SZENT-PÉTERY ZSIGMOND professor úrnak, intézeti igazgatónak, ki munkám közben tanácsaival és útbaigazításokkal állandóan támogatott, továbbá a Rockefeller-Alapból beszerzett műszereket vizsgálataimhoz rendelkezésemre bocsátotta. Hála-san köszönöm továbbá Dr. GYÖRFFY ISTVÁN professor úrnak, hogy az irodalom felkutatását gazdag könyvtárának anyagával megkönnyítette.

Beiträge zur Petrographie der Kleinen-Fátra.

Von : A. VIDACS.

Zusammenfassung.

Die Gesteine des studierten östlichen Teiles des Kleinen-Fatra-Gebirges (Árva- u. Bystricka-Tal) sind die folgenden:

1. Vorherrschend sind die *Zweiglimmergranite*, untergeordnet die *Biotitgranite*. Sie sind mittelkörnig und oft ziemlich gepresst. Der *Feldspat* erscheint in hypidiomorphen Körnern, in einer Grösse von 1·5—1·8 mm. Es sind meistens ($\text{Ab}_{75} \text{An}_{25}$) *Oligoklasandesin*-Sorten. Es kommen noch *Oligoklas*, *Orthoklas* und *Mikroclin* vor. *Zwillingsbildungen* kommen selten vor, am meisten nach dem *Albitgesetz*, oft auf Wirkung der Pressung. Es sind auch *Karlsbader Zwillinge*, *Mikroclin-Zwillingsgitter*, *Perthitische Verwachsungen* und *Mikropegmatite* zu finden. Charakteristisch ist für die Gesteine das *Myrmekit*. Einschlüsse sind: *Zirkon*, weniger *Apatit*, *Muskovit*, *Biotit* und auf dem letzten Abschnitte des Bystricka-Tales *Haematit*, welcher eine interessante rote Pigmentation verursacht. Der *Feldspat* ist stark *serizitisiert*. Die Menge des *Quarzes* ist ungefähr ein Drittel der Bildungselemente. Seine Korngrösse ist sehr verschieden: 0·15—0·8 mm. Unversehrter Quarz ist selten zu finden, aber *gepresste Quarz-Sorten*, mit Parallel-Struktur, mit Kataklas- und Mörtelstruktur, mit undulöser Auslöschung sind mannigfaltig vorhanden. Einschlüsse sind in dem Quarz die winzigen *Flüssigkeits-* und *Gaseinschlüsse*, selten *Rutil*, *Zirkon* und *Muskovit*. Der *Biotit* ist ein veränderter *Meroxen*. Auf seinem Platz sind oft *Chlorit-Pseudomorphosen*